

ÚVOD DO PROBLEMATIKY MIKROREGIÓNOV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Tomáš Charvát

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, e-mail: charvat@fns.uniba.sk

Abstract: The term “microregion” does not have a legal definition in Slovakia. This term marks the geographical region with any similar or local group of villages which are associated due to better development of their region. This paper is therefore aimed to study regionalization in the most used partial approaches in Slovak literature and to point out the most important features of these approaches in geographical research. In general, microregion is a spatial formation which is homogeneous in any aspect of physical geography or human geography or according to any plan of development. We can differentiate between general microregions, local micro-regional associations or administrative microregions in Slovakia.

Key words: microregion, Slovakia, rural development, administrative microregion, microregional association, local group

1 ÚVOD

Doteraz nebol termín mikroregión jednoznačne definovaný. V Slovenskej republike dodnes nemáme legálnu (zákonnú) definíciu tohto pojmu. Pod mikroregiónom sa na jednej strane označuje „geograficky ohraničené územie, ktoré má nejaké spoločné charakteristiky (prírodné, demografické, historické, kultúrne a pod.)“. Týmto pojmom sa však na druhej strane tiež označuje „dobrovoľné združenie obcí a miest za účelom riešenia spoločných problémov a za účelom hľadania spoločných ciest rozvoja príslušného územia“. Často slovo „mikroregión“ figuruje v názve tohto združenia, čím chcú združené obce zvýrazniť svoju príslušnosť k danému geograficky vymedzenému územiu (Cimermanová, 2011).

Cieľom príspevku je charakterizovať jednotlivé prístupy k chápaniu a vyčleňovaniu pojmu „mikroregión“, na základe syntézy dostupnej literatúry predložiť vlastnú definíciu pojmu „mikroregión“ a charakterizovať jednotlivé prístupy k pojmu „mikroregión“. Pri spracovaní tohto príspevku boli použité metódy analýzy odborného textu a metóda generalizácie informácií.

2 ZHODNOTENIE LITERATÚRY

Niektorí autori pokladajú mikroregión za objekt štúdia samostatne vyčlenenej vedy, tzv. „mikrogeografie“ (Kandráčová a Michaeli, 1996). Podľa nich „mikrogeografia je súčasťou geografie, a to konkrétne tej časti, ktorá sa zaoberá detailným štúdiom priestorových jednotiek, t. j. regiónov, malých rozmerov so zreteľom na ich individuálne, sociálne, ekonomické a kultúrne črty smerom k lokálnej úrovni konkrétnych skúseností a praxe. Hlavným cieľom mikrogeografie je podrobnejšie poznanie malých výrezov krajinnej sféry, a teda objektom jej skúmania sú mikroregióny“. Autorky však pojem mikroregión stotožňujú s ponímaním malého regiónu v zmysle M. Lukniša (1946), V. Lauka a L. Tolmáčiho (1998, 2004) a iných, teda mikroregiónom je pre nich obec v jej hraniciach a teda nie skupina obcí alebo ich formálne združenie. Tento prístup zastávajú autori z prešovskej a nitrianskej školy (Michaeli, Matlovič, Kramáreková, Dubcová a iní). V našom ponímaní sa s týmto prístupom nestotožňujeme a odporúčame pre obec v jej katastrálnych hraniciach používať miesto v tomto zmysle mäťúceho pojmu mikroregión pojem „malý región“. Rovnaký prístup v Slovenskej republike okrem už spomenutých geografov používajú napríklad aj predstavitelia bratislavskej, košickej a banskobystrickej školy (viď študijné plány geografie).

Geografi sa vo svojich prácach vymedzeniu pojmu „mikroregión“ v prevažnej väčšine vyhýbajú. Väčšinou chápu tento pojem v jeho aplikovanom význame, často si zamieňajú pojmy mikroregión v geografickom zmysle s pojmom mikroregionálne združenie obcí, vytvárajú akýsi mix týchto dvoch prístupov, alebo pojem mikroregión jednoducho stotožňujú s pojmom mikroregionálne združenie obcí. Jednotlivé práce venujúce sa rozvojom útvarov označených ako mikroregióny rozumejú pod pojmom mikroregión v zásade buď samotné združenie obcí (teda právnická osoba s odvodenou právnou subjektivitou) alebo územie (priestor), ktorého rozvojom sa združenie obcí zaoberá. Sídlni geografi a odborníci z oblasti verejnej správy chápu mikroregión ako administratívnu jednotku na hierarchickej úrovni medzi úrovňou obcí a úrovňou okresov (obvodov, krajov). Pre takéto mikroregióny potom často používajú pojem „prirodzené mikroregióny“.

Mikroregióny možno definovať ako „územné celky, v ktorých sú najviac uzatvorené regionálne procesy, najmä dochádzka za prácou a službami. Dosahujú najvyšší stupeň integrity“ (Bašovský a Lauko, 1990).

M. Hampl, J. Ježek a K. Kúhnl (1978) charakterizovali mikroregión ako relatívne sebestačný a uzavretý národohospodársky systém, ako systém vykazujúci i vysoký stupeň vnútornej homogenity kultúrnej, národnostnej, politickej atď. Mikroregióny podľa nich predstavujú relatívne uzavreté komplexy základných druhov socio-ekonomicko-geografických javov a regionálnych procesov viazaných v prvom rade na individuálnych obyvateľov – dochádzka za prácou, za základnými službami a pod. Príslušné procesy sú oproti procesom rádo vo vyšším intenzívnejšie, takže mikroregióny sa dajú v podstate chápať ako „výrazne integrované celky“ aj ako „stavebné kamene celej regionálnej štruktúry“.

R. Klamár (2007) poukazuje na významnú pozíciu mikroregiónov ako formálnych štruktúr v rámci rozvoja vidieka v Slovenskej republike, podľa neho sa mikroregión ako taký v Slovenskej republike spája vyslovene s týmto fenoménom. Mikroregióny v chápaní H. Kramárekovej, A. Dubcovej a K. Kasanickej (2009) predstavujú zoskupenia obcí založené na vzájomnej dohode a spoločnom ciele dosiahnuť prosperitu a kvalitu ľudí. Rozlišujú mikroregión v dvojakom zmysle – ako územnú jednotku a ako organizáciu.

J. Ďaďo, V. Laššák a V. Lalík (2002) vymedzujú mikroregión ako „nižší územný celok, definovaný napríklad na prírodných danostiach (mikroregión Nízke Tatry, Západné Tatry, Biela Orava), na záujme účastníkov rozvíjať dané územie spoločne určitým smerom (mikroregión priemyselný park Záhorie), na danostiach kultúrnych (Gotická cesta, Vínna cesta), na danostiach historických (Šariš, Zemplín) alebo na základe iných kritérií. Do mikroregiónov sa spájajú také územné celky, ktoré ‚sa k sebe hodia‘ tým, že majú spoločné znaky (cestovný ruch, remeselné tradície, prírodné danosti, hospodárske aktivity) alebo sú späté funkčne (infraštruktúrou, spádovosťou územia, väzbou na centrum)“.

Definíciu mikroregiónu ako priestorovej jednotky podáva aj P. Spišiak (1999, 2003, Spišiak in Kozová a Bedrna, 2003). Pod mikroregiónom rozumie „základnú geografickú jednotku so spoločnou ekonomickou, sociálno - kultúrnou a v neposlednom rade aj environmentálnou problematikou, ktorá je schopná vytvoriť vlastný identický rozvojový program na báze miestnych zdrojov a inovatívnych postupov na báze partnerstva a spolupráce“. V tejto definícii vidno snahu o spojenie aspektov mikroregiónu ako priestoru so združením, ktoré je schopné rozvíjať tento priestor.

J. Tvrdoňová, Z. Piknová a T. Reed (1998) zas definujú mikroregión ako „inštitúciu, v ktorej niekoľko obcí spojených geograficky alebo ekonomicky spoločne riadi nadobecné problémy alebo spoločne plánuje svoj rozvoj. Ide o dobrovoľné zoskupenie obcí, ktoré môžu byť v reálnom živote spoločenstvom obcí – právnických subjektov alebo občianskym združením“. Tento prístup jednoznačne chápe mikroregión nie ako priestor, ale ako právnickú osobu, ktorá vykonáva aktivity na území obcí združených v tejto inštitúcii.

J. Tvrdoňová (1999) rozoberá právne a majetkové vzťahy v mikroregióne, zaoberá sa možnosťami delegovania výkonu niektorých funkcií obecných samospráv na mikroregión, pričom v takomto vytvorenom spoločenstve sa ne stráca majetková podstata obcí, nakoľko mikroregión bez súhlasu zúčastnených obcí nemá právo disponovať s majetkom obcí.

3 DEFINÍCIA POJMU

Hoci sú definície jednotlivých autorov odlišné, mnohé charakteristiky majú všetky definície spoločné. Zdôrazňujú silný priestorový aspekt, nie prílišnú veľkosť regiónov a istú mieru vnútornej homogénnosti, prípadne aj účelovosť vymedzenia a spoločný rozvojový zámer. Na základe štúdia literatúry a vlastných skúseností

možno dospieť k vlastnej definícii pojmu „mikroregión“, ktorá obsahuje vyššie zmienené charakteristiky.

Najvšeobecnejšie možno mikroregión vyčleniť ako účelovo vymedzený (priestorový) útvar pozostávajúci z menšieho počtu obcí homogénnych z hľadiska určitej priestorovej alebo humánno-geografickej charakteristiky, alebo spoločného rozvojového zámeru (plánu, projektu rozvoja). Ide teda o priestorový celok skladajúci sa z obcí, ktoré spája rovnaký priestorový (geografický) alebo spoločenský aspekt (znak) alebo rozvojový plán.

4 PRÍSTUPY K VYČLEŇOVANIU MIKROREGIÓNOV

V princípy existujú tri prístupy k vyčlenenia mikroregiónov. Mikroregióny možno vyčleniť voľne, na základe výberu ľubovoľnej charakteristiky, v ktorej majú byť susediace obce (katastrálne územia obcí alebo ich častí) homogénne, druhou možnosťou je za mikroregióny pokladať regióny, v ktorých pôsobia inštitúcie formálne naplňajúce znaky mikroregionálnych združení podľa zákona, treťou možnosťou je ponímanie mikroregiónov ako administratívnych jednotiek nižšej ako regionálnej úrovne. V prvom prípade možno na území Slovenska vyčleniť ľubovoľne veľa mikroregiónov v závislosti od zvoleného kritéria, v druhom prípade bude počet mikroregiónov konečný v závislosti od metód použitých pri vyhraničovaní mikroregiónov, v treťom prípade počet mikroregiónov závisí od počtu formálne vytvorených (a fungujúcich, teda aktivity vyvíjajúcich) mikroregionálnych združení.

Sídelní geografi a odborníci z oblasti verejnej správy chápu mikroregión ako administratívnu jednotku na hierarchickej úrovni medzi úrovňou obcí a úrovňou okresov (obvodov, krajov). Pre takéto mikroregióny potom často používajú pojem „prirodzené mikroregióny“. Tento prístup zastávajú V. Slavík a V. Bačík (2007), V. Slavík, M. Kožuch, V. Bačík a M. Ragačová (2005), či D. Sloboda (2004, 2006, 2010a, 2010b) či D. Sloboda s O. Dostálom (2005a, 2005b, 2005c). Takéto mikroregióny pre nich predstavujú základ zamýšľanej komunálnej reformy, ktorá by mala zabezpečiť efektívnejšiu a menej nákladnú verejnú správu na lokálnej úrovni. V súvislosti s touto problematikou sa zaoberajú aj otázkou spoločných obecných úradov a municipalít. Z množstva odborných prác na túto problematiku možno vyzdvihnúť prácu V. Slavíka, R. Gráca a M. Klobučníka (2010) či J. Bučeka (1997). Lokálnou úrovňou samosprávy sa zaoberá aj dokument Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti (2008). M. Pacione (1984) sa venoval aj problematike municipalít. V Českej republike predstavili projekt vymedzenia nodálnych mikroregiónov M. Halás, P. Kládvo, P. Šimáček a T. Mintálová (2010).

Geografi zaoberajúci sa vidieckou krajinou si všimajú potenciál mikroregionálnych združení v rozvoji vidieka, zameriavajú sa na analýzu ich činností a významu pre rozvoj konkrétneho mikroregiónu v aplikačnej rovine. Do tejto skupiny možno zaradiť napríklad práce P. Spišiaka (1999a, 2000a, 2000b, 2002, 2003a, 2003b), J. Tvrdoňovej, Z. Píknovej a T. Reed (1998), R. Klamára (2007), M. Žolnu (2010) a i.

Mikroregionálne združenia podľa I. Cimmermanovej (2011) spočiatku registrovala SAŽP, neskôr sa z dôvodov znižovania administratívy na SAŽP v Banskej Bystrici prestalo. Mikroregionálne združenia pritom predstavujú inštitúcie, ktoré podnecujú rozvoj v členských obciach mikroregiónov, prijímajú finančné podpory z národných a európskych zdrojov, ale aj predstavujú začiatok cielenej spolupráce pre rozvoj vidieka. Tieto témy podľa nášho názoru zasluhujú pozornosť, preto sa im budeme venovať v ďalšom výskume.

5 ZÁVER

Problematike mikroregiónov sa z aplikačného hľadiska venuje v Slovenskej republike viacerým autorom. Väčšina z nich chápe mikroregióny v aplikovanom zmysle slova a definíciou tohto pojmu sa nezaobrá. Vo všeobecnosti možno mikroregión definovať ako účelovo vymedzený útvar pozostávajúci z menšieho počtu obcí homogénnych v určitej priestorovej alebo humánno-geografickej charakteristike, alebo (v) spoločnom rozvojovom zámere. Ide teda o určitý priestorový celok skladajúci sa z obcí, ktoré spája rovnaký priestorový alebo spoločenský aspekt alebo rozvojový plán. Existujú tri hlavné prístupy k vyčleneniu mikroregiónov. Mikroregióny možno vyčleniť na základe výberu ľubovoľnej charakteristiky, v ktorej majú byť susediace obce homogénne. Za mikroregióny tiež možno pokladať regióny, v ktorých pôsobia inštitúcie formálne napĺňajúce znaky mikroregionálnych združení. Treťou možnosťou je chápanie mikroregiónov ako administratívnych jednotiek nižšej ako regionálnej (okresnej) úrovne. Zakladanie mikroregionálnych združení je často motivované zámerom spoločne využívať rôzne dotácie a grantové schémy pre rozvoj územia mikroregiónu. Administratívne (prirodzené) mikroregióny sú vnímané ako reálna alternatíva komunálnej reformy verejnej správy.

PodĎakovanie

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0454/09 Regionálne disparity v kontexte regionálneho rozvoja – analýza ich vytvárania a zmiernenia. Vedúci projektu je Prof. RNDr. Viliam Lauko, Csc.

Literatúra

- BAŠOVSKÝ, O., LAUKO, V. 1990. *Úvod do regionálnej geografie*. Bratislava: SPN Bratislava, 1990, 118 s. ISBN 80-08-00278-6
- BUČEK, J. 1997. Size categories of municipalities and local self-government finances in Slovakia. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica – Prague*, 32, 1997, s. 297-305.
- CIMERMANOVÁ, I. 2011. Mikroregióny. Osobná e-mailová komunikácia. /2011-02-09/.
- ĎAĎO, J., LAŠŠÁK, V., LALÍK, V. 2002. *Marketing územia pre štátnu a miestnu správu*. Metodická príručka. Bratislava: MVR SR, 2002, 57 s. ISBN 80-89073-03-4
- Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti*. 2008, Bratislava, s. 205-218.
- HALÁS, M., KLADIVO, P., ŠIMÁČEK, P., MINTÁLOVÁ, T. 2010. Delimitation of micro-regions in the Czech republic by nodal regions. *Moravian geographical reports*, 2/2010, vol. 18, s. 16-23.

- HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K. 1978. Sociálnogeografická regionalizace ČSR. *Acta demographica II*. Praha, 1978, s. 1-286.
- KANDRÁČOVÁ, V., MICHAELI, E. 1996. Mikrogeografia v edukácii, výskume a pre prax. In: *Krajina východného Slovenska v odborných a vedeckých prácach*. Prešov, 1996, s. 265-285.
- KLAMÁR, R. 2007. *Strategické plánovanie rozvoja mikroregiónu Ptava*. Prešov: FHPV Prešovskej univerzity, 2007, 210 s. ISBN 978-80-8068-604-8
- KRAMÁREKOVÁ, H., DUBCOVÁ, A., KASANICKÁ, K. 2009. *Trvalo udržateľný rozvoj mikroregiónu Požitavie - Širočina - začiatok cesty...* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009, 185 s. ISBN 978-80-8094-610-4
- KOZOVÁ, M., BEDRNA, Z. (eds.) 2003. *Krajinoekologické metódy v regionálnom environmentálnom hodnotení*. Bratislava: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2003, 192 s. ISBN 80-88982-69-3
- LAUKO, V., TOLMÁČI, L. 1998. Problematika definícií a vymedzovania miest štúdia na príklade mesta Dudince. *Geografické informácie, 5: Úlohy regionálnej geografie Slovenskej a Českej republiky v podmienkach transformujúcich sa ekonomík*. Nitra: UKF, 1998, s. 224-230. ISBN 80-85183-98-6
- LAUKO, V., TOLMÁČI, L. 2004. Definícia malého mesta: Príkladová štúdia Šaštín–Stráže. *Geografie malých měst*. Brno: Ústav geoniky, 2004, s. 16-19. ISBN 80-86377-12-1
- LUKNIŠ, M. 1946. Jakubiany. With an English summary. In: *Sborník prác Prírodovedeckej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave*, Sväzok XIV, Práce Geograf. ústavu č. 2. Bratislava: [b. v.], 1946, 67 s. + fotopríloha.
- PACIONE, M. 1984. *Rural Geography*. London and New York: Harper and Row.
- SLAVÍK, V., BAČÍK, V. 2007. Mikroregióny ako podklad ku komunálnej reforme v SR. *Geographia Cassoviensis*, roč. 1, Košice: Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta UPJŠ, 2007, s. 169-174.
- SLAVÍK, V., GRÁC, R., KLOBUČNÍK, M. 2010. Reflexia k problematike fungovania spoločných obecných úradov v Slovenskej republike. *Geographia Cassoviensis*, roč. 4, č. 2, Košice: UPJŠ, 2010, s. 193-200.
- SLAVÍK, V., KOŽUCH, M., BAČÍK, V., RAGAČOVÁ, M. 2005. *Analýza mikroregiónov Slovenskej republiky*. Projekt riešený pre splnomocnenca vlády SR pre decentralizáciu verejnej správy. Bratislava: [s. n.], 40 s. [Citované 9. 2. 2011]. Dostupné na: <http://www.komunal.eu/subory/Mikroregiony_Slovenska.pdf>
- SLOBODA, D. 2010. *Čakáreň na municipalizáciu: Bratislava, Košice a ďalších 2885 adeptov*. Konzervatívny Inštitút M. R. Štefánika. [Citované 9. 2. 2011]. Dostupné na: <<http://www.konzervativizmus.sk/article.php? 3439>>
- SPIŠIAK, P. 1999. Poľnohospodárstvo v marginálnych oblastiach (na príklade Bielych Karpát). *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešovensis*. Prírodné vedy 32. Folia Geographica 3. Prešov: Prešovská univerzita, 1999, s. 198-203. ISBN 80-88722-64-0
- SPIŠIAK, P. 2003. Geografické aspekty súčasných vidieckych mikroregiónov na Slovensku. In: *Zborník z vedeckej konferencie „Vidiek – šanca pre rozvoj IV.: Súčasný problémy rozvoja vidieckeho priestoru“*. Nitra, 2003, s. 53-57.
- TVRDOŇOVÁ, J. 1999. Vytváranie štruktúr a programov v rozvoji vidieka. In: *Ekonomika poľnohospodárstva na prahu tretieho tisícročia*. Nitra: FEM SPU, 1999, s. 114-124.
- TVRDOŇOVÁ, J., PIKNOVÁ, Z., REED, T. 1998. Stratégia rozvoja Topoľčiansko - Duchovského mikroregiónu. In: Bielik (ed). *Medzinárodné vedecké dni '98. Regionálny rozvoj a cestovný ruch*. Zboník. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 1998, s. 28-32.
- ŽOLNA, M. 2010. Vybrané teoreticko-metodologické aspekty hodnotenia regionálneho rozvoja vidieckeho mikroregiónu. In: *Zborník príspevkov 15. kongresu Slovenskej geografickej spoločnosti v Košiciach*. *Geographia Cassoviensis*, roč. IV., 2/2010, s. 231-234. ISSN 1337-6748

Introduction to the study of microregions in Slovak Republic

Summary

The term “microregion” does not have a legal definition in Slovakia. This term marks the geographical region with any similar characteristics, but also it is the nomenclature of the local group of villages which are associated due to better development of their space. This paper is therefore aimed to study regionalization in the mostly used partial approaches in Slovak specialised literature and to point out the most important features of these approaches in geographical research. In general, microregion is a spatial formation which is homogeneous in any characteristic from physical geography or human geography or in the plan of development. It is therefore a particular geographic unit composed of villages which connects the same geographical or social aspect or development plan. There are three main approaches to the allocation of microregions. Microregions may be assigned freely, based on the selection of any features in which they have to be homogeneous neighboring villages, the second option is regarded as microregions regions in which institutions operate, fulfilling the formal characteristics of microregional associations, a third possibility is the concept of microregions as administrative units lower than the regional level. As for Slovakia, in the first approach many microregions can be allocated arbitrarily depending on the selected criteria, in the second approach, the number of microregions will be restricted depending on the methods used in regionalization and in the third approach, the number of microregions depends on the number of formally established microregional associations. Formation of microregional associations is often motivated by the intention to share various subsidies and grant schemes for the development of microregion territory. Administrative microregions are perceived as a real alternative to the municipal self-governance reform.